

УДК 378.147:811

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-1-40>**Катерина ГАЛАЦИН,***orcid.org/0000-0003-3297-8284*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови технічного спрямування
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) galatsyn.kateryna@gmail.com**Алла ФЕЩУК,***orcid.org/0000-0003-3683-099X*викладач кафедри англійської мови технічного спрямування
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) fam2012@ukr.net**Ольга ЯРОШЕНКО,***orcid.org/0000-0002-8275-2227*викладач кафедри англійської мови технічного спрямування
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) olha_yaroshenko@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Актуальність проблеми формування англomовної комунікативної компетентності у майбутніх інженерів зумовлена тим, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства важливою є міжнародна співпраця, яку можуть реалізовувати висококваліфіковані фахівці, здатні до організації різнобічних ділових контактів з представниками різних держав. З огляду на це стаття розкриває педагогічні умови, за яких можливе ефективне формування в майбутніх інженерів англomовної комунікативної компетентності.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов ефективного формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів. Для реалізації мети необхідним є вирішення таких завдань: 1) визначити сутність англomовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів та її структуру; 2) виявити й обґрунтувати педагогічні умови ефективного формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів.

У процесі дослідження встановлено, що англomовна комунікативна компетентність майбутніх інженерів – це здатність фахівців технічної сфери успішно взаємодіяти з іншими суб'єктами професійної діяльності – носіями іноземної мови задля постановки та вирішення професійних завдань з використанням вербальних та невербальних засобів комунікації. Структуру англomовної комунікативної компетентності становлять мовна, мовленнєва, лінгво-соціокультурна, навчально-стратегічна та професійна компетенції, кожна з яких базується на комплексній взаємодії відповідних знань, навичок, умінь та особистісних якостей.

Виявлено педагогічні умови ефективного формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів: мотивація студентів до оволодіння англomовною комунікативною компетентністю й визнання її як особистісної цінності, без якої успішна взаємодія в процесі професійної діяльності неможлива; використання на заняттях з англійської мови автентичних текстів; інтерактивність проведення занять з англійської мови; самоосвіта студентів у процесі формування англomовної комунікативної компетентності.

Проаналізовано досвід проведення занять з англійської мови у закладах вищої технічної освіти з використанням завдань, спрямованих на формування у студентів англomовної комунікативної компетентності за реалізації виявлених та обґрунтованих педагогічних умов.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, англomовна комунікативна компетентність, майбутні інженери, заняття з англійської мови в закладах вищої технічної освіти, педагогічні умови.

Kateryna HALATSYN,
orcid.org/0000-0003-3297-8284
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of English for Engineering № 2
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) galatsyn.kateryna@gmail.com

Alla FESHCHUK,
orcid.org/0000-0003-3683-099X
Lecturer at the Department of English for Engineering № 2
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) fam2012@ukr.net

Olha YAROSHENKO,
orcid.org/0000-0002-8275-2227
Lecturer at the Department of English for Engineering № 2
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) olha_yaroshenko@ukr.net

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR EFFECTIVE FORMATION OF ENGLISH-LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS

The relevance of the formation of English-language communicative competence in future engineers is conditioned by the fact that at the current stage of development of Ukrainian society, international cooperation is essential, which can be realized by highly qualified specialists capable of organizing versatile business contacts with representatives of different states. For this reason, the article reveals the pedagogical conditions under which the effective formation of future engineers' English-language communicative competence is possible.

The article aims to identify and justify the pedagogical conditions for the effective formation of English-language communicative competence of future engineers. In order to achieve the goal, it is necessary to solve the following tasks: 1) define the essence of English-language communicative competence of future engineers and its structure; 2) identify and justify pedagogical conditions of effective formation of English-language communicative competence of future engineers.

In the research process, it was established that the English-speaking communicative competence of future engineers is the ability of technical specialists to interact with other subjects of professional activity successfully – foreign-language speakers to set and solve professional tasks using verbal and non-verbal means of communication. The structure of English communicative competence consists of linguistic, speech, linguo-sociocultural, educational-strategic, and professional competence, each of which is based on the complex interaction of relevant knowledge, skills, abilities, and personal qualities.

The pedagogical conditions of effective formation of future engineers' English communicative competence have been identified: students' motivation to master English communicative competence and its recognition as a personal value, without which successful interaction in the process of professional activity is impossible; using authentic texts in English classes; interactivity of English classes; students' self-education in the process of formation of English communicative competence in the sphere of English language.

The author has analyzed the experience in English classes in higher technical education institutions on the use of tasks aimed at forming students' English communicative competence in the implementation of the identified and justified pedagogical conditions.

Key words: *competence, communicative competence, English communicative competence, future engineers, English classes in institutions of higher technical education, pedagogical conditions.*

Постановка проблеми. Сучасні умови євроінтеграції та розвитку економічних відносин України зі світовими державами вимагають від закладів вищої технічної освіти підготовки конкурентоспроможних працівників, здатних успішно реалізовувати професійні функційні обов'язки, вільно конкурувати на вітчизняному та зарубіжному ринках праці. Це можливо лише за умови сформованості у майбутніх інженерів інтегральної, загальних та фахових компетентностей і належ-

ного рівня володіння ними англійською мовою як мовою міжнародного спілкування, оскільки кожному фахівцеві технічної сфери в процесі виконання професійної діяльності доводиться працювати з іншомовними ресурсами, налагоджувати взаємодію з представниками вітчизняних та зарубіжних установ і підприємств з метою вивчення кращих досягнень, упровадження інновацій, проведення переговорів чи обговорення організаційних питань тощо.

У законодавчих документах («Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014 р.) та ін.) виокремлено нові завдання та критерії фахової підготовки випускників, серед яких значне місце відведено формуванню англomовної комунікативної компетентності. Адже від рівня її сформованості залежить академічна і професійна мобільність майбутніх інженерів та висока конкурентність на ринку праці.

Аналіз досліджень. Питання сутності та видів компетентностей досліджувалися Н. Бібік, С. Бондар, І. Зимньою, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равеном, С. Тищенко й ін. Проблему формування комунікативної компетентності вивчають М. Васильєва, І. Комарова, С. Ольховецький, Л. Паламар, В. Тернопільська та ін.

Загальнотеоретичні аспекти іншомовної комунікативної компетентності є в полі зору А. Андрієнко, О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецької, О. Кравченко, Л. Нагорнюк, А. Петрової та ін. Методику формування різних складників іншомовної комунікативної компетентності обґрунтовано у наукових доробках Н. Бориско, В. Гутник, Н. Жовтюк, Л. Орловської, Н. Скиби, Н. Скляренко, О. Тарнопольського, В. Черниш, А. Шишко та ін. Англomовну комунікативну компетентність та її формування у майбутніх фахівців вивчають Т. Пахомова, Ю. Семенчук та ін. Зважаючи на багатогранність проблем, які порушуються у працях названих науковців, потребують виявлення та ґрунтового аналізу умов, за яких формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів буде ефективним.

Мета статті – визначити та обґрунтувати педагогічні умови ефективного формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів. Для реалізації мети необхідним є вирішення таких завдань: 1) визначити сутність англomовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів та її структуру; 2) виявити та обґрунтувати педагогічні умови ефективного формування англomовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів.

У процесі наукового пошуку використано **методи** аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації та ін.

Виклад основного матеріалу. Поняття «компетентнісна освіта» (Competency-Based Education) виникло наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ століття у США. Підґрунтям цього стали вимоги бізнесу і підприємництва до випускників закладів вищої освіти стосовно їхньої невпевненості і

недостатності досвіду у разі інтеграції та застосування знань у процесі прийняття рішень у конкретних ситуаціях (Бібік, Ващенко, 2004: 112).

Натепер компетентнісний підхід є пріоритетним у підготовці фахівця. І кожна освітньо-професійна програма прогнозує формування у випускників інтегральної, загальних та фахових компетентностей. Як зауважує Н. Бібік, саме «фахові компетентності інтегрують особистісне і соціальне в освіті, відбивають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; вони виявляються в конкретній справі чи ситуації; їх набуває молода людина не лише під час вивчення предметів, групи предметів, але й засобами неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо» (Бібік, Ващенко, 2004: 46). Серед фахових компетентностей, якими має володіти майбутній інженер, нами виділено англomовну комунікативну компетентність.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «компетентний» визначається як «той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, з чим-небудь добре обізнаний, тямучий, ґрунтується на знанні, кваліфікований» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005: 560).

На основі поглядів учених комунікативну компетентність майбутнього інженера визначаємо як його здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими суб'єктами діяльності, здійснювати професійну комунікативну взаємодію з використанням вербальних та невербальних засобів комунікації.

Отже, іншомовна компетентність передбачає сформованість у фахівця здатності і готовності вирішувати професійні завдання, вільно взаємодіючи з носіями іншої мови.

Для нашого дослідження іншомовна компетентність – це англomовна компетентність. Т. Пахомова поняття англomовної комунікативної компетентності трактує як здатність і готовність студентів здійснювати ефективну комунікацію англійською мовою (Пахомова, Сенченко, 2013: 59–64).

Отже, на основі проведеного аналізу англomовну комунікативну компетентність майбутніх інженерів розуміємо як здатність фахівців успішно взаємодіяти з іншими суб'єктами професійної діяльності – носіями іноземної мови задля постановки та вирішення професійних завдань у технічній сфері з використанням вербальних та невербальних засобів комунікації.

У структурі англomовної комунікативної компетентності Т. Пахомова визначає: мовну

(лінгвістичну) компетенцію, яка передбачає систему знань, умінь і навичок здійснювати англомовну комунікацію в типових ситуаціях навчальної, трудової та культурної сфер спілкування; соціокультурну компетенцію, яка включає фонові знання про соціокультурні особливості народу, мова якого вивчається, та про стандарти комунікативної поведінки, прийняті в цій культурній спільноті; професійну компетенцію, яка передбачає знання фахової термінологічної лексики, а також навички роботи з матеріалом (Пахомова, Сенченко, 2013: 60).

У процесі аналізу поглядів О. Бігич, Г. Борецької, І. Задорожної та ін. нами з'ясовано, що структуру англомовної комунікативної компетентності становлять такі компетенції: мовна, лінгво-соціокультурна, навчально-стратегічна та професійна, кожна з яких базується на комплексній взаємодії відповідних знань, навичок, умінь та особистісних якостей.

Узявши до уваги погляди вчених (О. Бігич, Г. Борецька, І. Задорожна, Т. Пахомова) нами визначена така структура англомовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів (рис. 1).

Отже, важливим у процесі формування англомовної комунікативної компетентності є формування в майбутніх інженерів мовної (лінгвістичної), лінгво-соціокультурної, навчально-стратегічної та професійної компетенцій.

У контексті нашого дослідження важливим є визначення педагогічних умов, які мають бути створені на заняттях з англійської мови в закладах вищої технічної освіти, з метою ефективного формування у студентів указаних вище компетенцій.

Досвід роботи засвідчує, що педагогічною умовою ефективного формування у майбутніх інженерів англомовної комунікативної компетентності як іншомовної є мотивація студентів до оволодіння нею й визнання цієї компетентності як особистісної цінності, без якої успішна взаємодія в процесі професійної діяльності неможлива.

На заняттях з англійської мови мотивація виявляється у схильності студента до пізнаваль-

ної діяльності, потребі у свідомому оволодінні й поглибленні професійних компетенцій, творчому їх застосуванні. Про вмотивованість свідчать активність сприйняття студентом змісту англомовного матеріалу, зосередженість уваги на розв'язанні цільових завдань, прагнення самостійно і творчо опанувати знання та застосувати їх на практиці, готовність до самостійної діяльності тощо. У цьому контексті для нас важливою є думка А. Маслоу про те, що мотивація – це «генетичне прагнення людини до самореалізації відповідно до її вроджених здібностей до певних видів діяльності і наполегливість в оволодінні ними на творчому рівні; це активне та стійке прагнення реалізується в реальних досягненнях тільки тоді, коли виникають (створюються) необхідні умови для цього (Маслоу, 1999: 16). Тобто мотивація до оволодіння англомовною комунікативною компетентністю має інтегруватися із самовмотивованістю майбутнього інженера, як задоволення ним необхідної для успішної професійної діяльності потреби (в діяльності, англомовному спілкуванні, лідерстві, визнанні тощо).

З метою мотивації студентів до вивчення курсу «Практикум з англомовного професійного спілкування» нами застосовувалися навчальні мультимедійні продукти як «сукупність комп'ютерних технологій, в яких одночасно використовувалися кілька інформаційних середовищ: графіка, текст, відео, фотографія, анімація, звукові ефекти, високоякісний звуковий супровід» (Галацін, Хом'як, 2019: 49). Мультимедійні презентації засвідчили свою ефективність у разі вивчення та закріплення лексичного, граматичного, країнознавчого матеріалу, як опори у навчанні монологічного та діалогічного мовлення. Саме використання мультимедійних презентацій сприяло ґрунтовній мовленнєвій, мовній, лінгво-соціокультурній, професійній та навчально-стратегічній компетенціям англомовної комунікативної компетентності.

Умотивованості до систематичного оволодіння лінгво-соціокультурною, мовною, навчально-стратегічною та професійною компетенціями сприяло використання в процесі вивчення курсу гейміфікації (застосування заснованих на грі механік, а також ігрового принципу мислення з метою мотивації до дії) на заняттях з англійської мови. Досвід роботи засвідчує, що різні ігрові техніки забезпечують усвідомлення студентами зв'язку мови з реальним життям, майбутньою професійною діяльністю та необхідністю

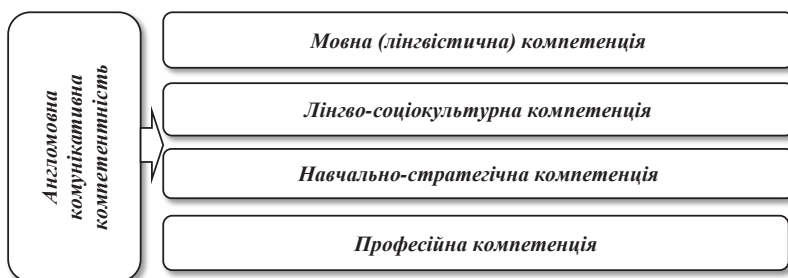

Рис. 1. Складники англомовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів

володіння англійською мовою для ефективного виконання майбутніх посадових обов'язків. Водночас за ігрової організації навчання можна зацікавити молодь освітнім процесом, вмотивувати її до оволодіння англійською мовою, отримати постійний зворотний зв'язок студентів з їхньою поведінкою, досягати різних організаційних цілей: заохочення до вивчення іноземної мови, формування навичок time-менеджменту, stress-менеджменту тощо.

На наше переконання, мотивація до ефективної мовленнєвої взаємодії допустима за наявності сприятливого психологічного клімату в студентському колективі. Адже за умов психологічної сумісності, комфортності учасників освітньої діяльності виникають і реалізуються в мовленні ситуації, які уможливають сприйняття та закріплення нової лексичної інформації, значень нових слів тощо.

Наступною умовою ефективного формування англомовної комунікативної компетентності є використання автентичних текстів на заняттях з англійської мови. Автентичними називають оригінальні, точні тексти мистецьких творів певних авторів, їхні епістолярій, щоденникові записи тощо, наявні у рукописах, першодруках, авторській коректурі та ін. (Велика українська енциклопедія, 2015).

На наше переконання, саме автентичні тексти є джерелом словникового запасу і фонових знань студентів з фаху, прикладом вживання термінологічної лексики. Робота з автентичними текстами сприяє формуванню інтересу до процесів міжкультурного спілкування. Наприклад, майбутні інженери можуть виконувати різні завдання, використовуючи автентичні тексти:

- виправляти переплутані речення. Завдання студентів – відновити переплутані речення та після виконання роботи звірити правильність відтворення його змісту, виправляючи та аналізуючи помилки за їх наявності;

- розробляти вправи до автентичного тексту. Виконання таких вправ сприяє формуванню умінь (ре)продукування англійських термінів в усному мовленні; удосконаленню умінь вибирати та групувати англомовні терміни і стимулювати студентів до ймовірного прогнозування змісту технічного тексту; узагальнювати вміння знаходити в автентичному матеріалі англійську технічну лексику та фактологічну інформацію, необхідну для аргументації власної точки зору на розкриття проблеми та ін.

Досвід викладання переконує, що автентичні матеріали є цікавими та стимулюючими, коли відображають реальну ситуацію вживання мови в культурному контексті; їх потрібно відбирати від-

повідно до інтересів аудиторії. На занятті молодь може працювати з автентичними текстами групами, малими групами, парами; їх використання стимулює інтелектуальну та мовленнєву активність студентів, формуючи в них широкий діапазон термінологічної лексики, мовленнєві формули наукового регістру, моделі поведінки у технічній діловій комунікації. Систематичне використання неадаптованих оригінальних матеріалів у навчанні англійської мови підвищує мотивацію, робить ставлення до занять відповідальним і зацікавленим.

Ще однією педагогічною умовою ефективного формування у студентів англомовної комунікативної компетентності є інтерактивність на заняттях з англійської мови. Саме інтерактивність через організацію парно-групової та колективної мовленнєвої взаємодії всіх суб'єктів на заняттях з англійської мови забезпечує успішне виконання англомовних творчих, проблемно-пошукових і комунікативних завдань, сприяє формуванню в молоді здатності використовувати їх усно і письмово в межах сфери своєї майбутньої професійної діяльності.

Інтерація також сприяє використанню на заняттях з англійської мови безперервної ділової гри як способу формування у майбутніх інженерів професійно орієнтованої англомовної, соціолінгвістичної компетенцій шляхом залучення їх до вирішення уявних професійно орієнтованих проблем в імітаційно створеному інженерному середовищі. Безперервна ділова гра поєднує цілісний освітній процес єдиним сюжетом освітньої та комунікативної діяльності, який розвивається у ній від заняття до заняття; єдині персонажі цієї гри створюють уявлюваний життєвий континуум, у якому студенти удосконалюють як ділову англійську мову, так і компетентності майбутньої професійної діяльності, імітуючи або моделюючи ділове середовище (Штефан, 2013: 121). У процесі англомовної безперервної ділової гри студенти мають змогу здійснювати реальний обмін професійними знаннями, пропонувати власні шляхи вирішення проблем інженерної діяльності з метою виведення їх на якісно новий рівень. Творча групова робота майбутніх інженерів у ході гри об'єднує власні зусилля студентів, їхній творчий потенціал для спільних дій, спрямованих на оптимальне вирішення проблеми. Саме таке сприятливо емоційне середовище являє собою вільний ігровий простір, в якому студенти відчувають себе вільно, оскільки самі регулюють правила, що діють у межах цього простору.

Інтерації у формуванні англомовної комунікативної компетентності фахівців інженерної сфери

сприяє моделювання виробничих ситуацій, адже в умовах, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності, розвивається технологія невимушеного англомовного спілкування, творча та пошукова активність студентів як прояв їхньої ініціативності в ході розв'язання професійних комунікативних задач (Галацин, Хом'як, 2019: 96). У процесі моделювання ситуацій та їх подальшому використанні в мовленнєвій діяльності ми прагнули використовувати момент непередбачуваності, загадковості, новизни, що стимулювало студентів до пошуку різних шляхів вирішення ділової проблеми. На наше переконання, важливо, щоб виробничі ситуації відображали реальні соціально-економічні проблеми, були особистісно значущими для студентів.

Поряд із цим на заняттях з англійської мови використовуємо моделювання тих професійних ситуацій, у яких майбутні інженери асоціюють себе з певною діловою особою, детальніше пізнають її функційні обов'язки, що, своєю чергою, сприяло формуванню практичних навичок з фаху та розвитку мовної, лінгво-соціокультурної, навчально-стратегічної та професійної компетенцій, розвитку креативного, критичного й оригінального мислення. Використання професійних ситуацій забезпечувало вдосконалення компетенцій англомовного читання професійних схем, інструкцій, деталей тощо; узагальнень умінь використовувати професійну термінологію (формулювання звернень, укладання договорів тощо); закріпленню умінь говоріння та аудіювання; фор-

муванню здатностей вести англомовний діалог/полілог у межах професійної тематики.

Процес формування англомовної комунікативної компетентності буде ефективним за наявності самоосвітнього складника, що є ще однією педагогічною умовою. Самоосвіта студентів передбачала узагальнення ними отриманих у процесі аудиторної роботи умінь і навичок шляхом опрацювання науково-педагогічної літератури, автентичних текстів з проблеми та фахових журналів, розробку та виконання різних видів прав на формування мовної, лінгво-соціокультурної, навчально-стратегічної та професійної компетенцій та виховання особистісних та професійних якостей молоді.

Висновки. Проведене дослідження виявлення та обґрунтування педагогічних умов ефективного формування англомовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів дозволило резюмувати, що сучасне світове співтовариство не може інтенсивно функціонувати без наявності кваліфікованих фахівців, здатних уміло налагоджувати комунікативну взаємодію з технічних питань із представниками різних країн. Особлива роль у цьому контексті відводиться англійській мові як мові міжнародного спілкування майбутніх фахівців технічної сфери.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний розгляд проблеми. Подальшого вивчення потребують питання розробки методики формування англомовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика українська енциклопедія. Словник / кер. авт. колективу д-р іст. наук, проф. Киридон А. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво». 1408 с. 2015.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ–Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Галацин К. О., Хом'як А. П. Інтерактивні технології формування комунікативної культури майбутніх фахівців на заняттях з англійської мови : навчальний посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 128 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : монографія / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко та ін. ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. 112 с.
5. Маслоу Г. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 478 с.
6. Пахомова Т. О., Сенченко Я. С. Формування англомовної комунікативної компетентності студентів-філологів в умовах лінгвосоціокультурного підходу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2013. № 1 (5). С. 59–64.
7. Штефан Л. Ділова гра як один із засобів формування інноваційної культури інженера-педагога. *Молодь і ринок*. 2011. № 1. С. 114–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_1_26.

REFERENCES

1. Velyka ukrayins'ka entsyklopediya. Slóvnyk [The Great Ukrainian Encyclopedia. Dictionary] / ker. avt. kolektyvu d-r ist. nauk, prof. Kyrydon A. M. Kyiv: State Scientific Institution "Encyclopedic Publishing House", 2015, p. 1408 [in Ukrainian].
2. Velykyu tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy (z dod. i dopov.) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions and additions)] / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 2005, p. 1728 [in Ukrainian].

3. Halatsyn K. O., Khomyak A. P. Interaktyvni tekhnolohiyi formuvannya komunikatyvnoyi kul'tury maybutnikh fakhivtsiv na zanyattiyakh z anhliys'koyi movy [Interactive technologies of formation of communicative culture of future specialists in English language classes]: navch. posib. Lutsk: Vezha-Druk, 2019, p. 128 [in Ukrainian].
4. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasnyy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: biblioteka z osvith'oyi polityky [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: library of educational policy]: monohrafiya / N. M. Bibik, L. S. Vashcheneko, ta in.; pid zah. red. O. V. Ovcharuk. Kyiv : K. I. S., 2004, p. 112 [in Ukrainian].
5. Maslou H. Motyvatsyya y lychnost' [Motivation and personality]. Saint-Petersburg: Eurasia, 1999, p. 478 [in Russian].
6. Pakhomova T. O., Senchenko Ya. S. Formuvannya anhlovnoyoi komunikatyvnoyi kompetentnosti studentiv-filolohiv v umovakh linhvosotsiokul'turnoho pidkhodu [Formation of English communicative competence of students of philology in terms of linguo-socio-cultural approach]. Bulletin of Alfred Nobel University of Dnepropetrovsk. Series "Pedagogy and Psychology", 2013, No. 1 (5), p. 59–64 [in Ukrainian].
7. Shtefan L. Dilova hra yak odyin iz zasobiv formuvannya innovatsiyanoi kul'tury inzhenera-pedahoha [Business game as one of the means of forming an innovative culture of an engineer-teacher]. Youth and the market, 2011, No. 1, p. 114–119. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_1_26 [in Ukrainian].